

SATE NEMȚENE DISPĂRUTE (I). RĂTEȘTI

de DUMITRU CONSTANTINESCU

„...dreaptă ocină și dedină din privilegiul de vislujenie ce a avut Costea, fiul lui Dragoș, de la Prea Bunul Alexandru voievod...“.

Dragoș Viteazul este unul din stâlpii de sprijin ai străvechiului așezământ al Moldovei, unul dintre puținii boieri, care apar în primul document intern, ce ni s-a păstrat în original, pe pergament, cu pecetea atârnată, pe vremea când codrii virgini ai Neamțului se mai înfiorau de mugetele bourilor, care trăgeau la adăpătoreala limpede ca cristalul a râului Moldovei, unde legenda descălecatului țării cu acest nume, ne spune că, pe celălalt mal al ei, Dragoș vodă a ucis hiara, pe cel mai fioros dintre bouri, la locul numit Bourenii... Documentul* în care apare „credința panului Dragoș Viteazul“ este din 30 martie 1392, dat „în Cetatea noastră a lui Roman voievod“¹. Numele acestui viteaz, Dragoș, se află și în fragmentul de document de la Iuga voievod, fiul lui Roman voievod, din 28 noiembrie 1399², alături de încă alți patru viteji, precum și în mai toate documentele emise de Alexandru cel Bun, pînă la 15 iunie 1431³ cînd dispare înaintea oblăduitorului blajin și așezat al acestui pămînt. Dar, cu siguranță, acest pan a slujit cu credință și pe Petru I Mușat, de vreme ce la 5 ianuarie 1393 îl găsim printre boierii credincioși ai voievodului stăpîn „al întregii țări din munte pînă la țărmlul mării“ Roman voievod⁴, jurînd credință „neînvinsului Vladislav, crai al Poloniei“. Numele Viteazului Dragoș stă și astăzi scris pe una din cele șapte fișii de pergament, de care atîrnă pecetea panilor.

* Pentru a nu îngreuna lucrarea cu prea multe amănunte asemănătoare, intenționat am renunțat la mai multe documente. Între acestea, nefolosite, menționez următoarele, care au fost publicate de către Acad. R.P.R.: IV/XVII, nr. 7, 39, 326 și V/XVII, nr. 453. În aceste documente sînt pomeniți: Rusu și Nicoară vistierniceii Avram păhărniceii, Toader diacon, fiul popli Marco și alți oameni din Rătești, fie martori la vînzări, fie chiar vînzători.

¹ Acad. R.P.R., *Doc. privind Ist. României*, A., Moldova, I/XIV—XV, nr. 2.

² *Ibidem*, nr. 9.

³ *Ibidem*, nr. 105.

⁴ M. Costăchescu, *Doc. înainte de Ștefan cel Mare*, II, nr. 165.

Fiul lui Dragoș Viteazul, „Costea Dragoșevici”⁵, sau „Costea al lui Dragoș” a luat locul tatălui său aproape imediat, sau aproape imediat și a slujit pe voievozii Ilie și Ștefan, fiii bătrînului Alexandru voievod, după ce îl slujise și pe acesta cu credință, alături de tatăl său, pentru care lucru i se da vislujenia Tătești, de pe Topolița, aproape de vărsarea ei în Moldova și, desigur, încă și alte sate de prin prejur, căci imediat după dînsul îl găsim stăpîn pe un Zianco — probabil un ginere al lui Costea Dragoșevici — care, pentru slujbă cu dreaptă credință, era miluit de către Bogdan voievod tatăl lui Ștefan cel Mare, în aceste părți cu Urichenii și „Răteștii, unde sînt casele lui” și Davideștii . . .”⁶.

Și pașnicii răzeși și-au văzut de treburile și nevoile lor, slujind cu aceeași credință domniile următoare și zbuciumata țară a Moldovei, pînă către sfîrșitul anului de la facerea lumii 7108, iar de la Hristos 1599. Atunci, la 21 decembrie s-a înfipt în rădăcina străveche un vierme, iar un microb a pătruns adînc pînă în rărunchi, destrămînd, frămîntînd fărămițînd și întorcînd pe dos așezămîntul strămoșesc, domneasca vislujenie a vitejilor apărători din cel mai îndepărtat trecut, puțin cunoscut, al Moldovei.

De la cel dintîi răzeș, care cădea, ne-a rămas moștenire un petec de hîrtie, copia durerii care ajunsesse la sfîrșit :

„Adecă eu Haruțul Insumi pre mine am făcut acest zapis, precum am luat eu o sută cincizeci de taleri, de la dumnealui Boul vistiernic, de la nașterea lui Hristos pînă la înălțarea domnului ; și la zioa înălțării să-i dau dumisale toți banii aceștia, care mai sus scrie, o sută cincizeci taleri.

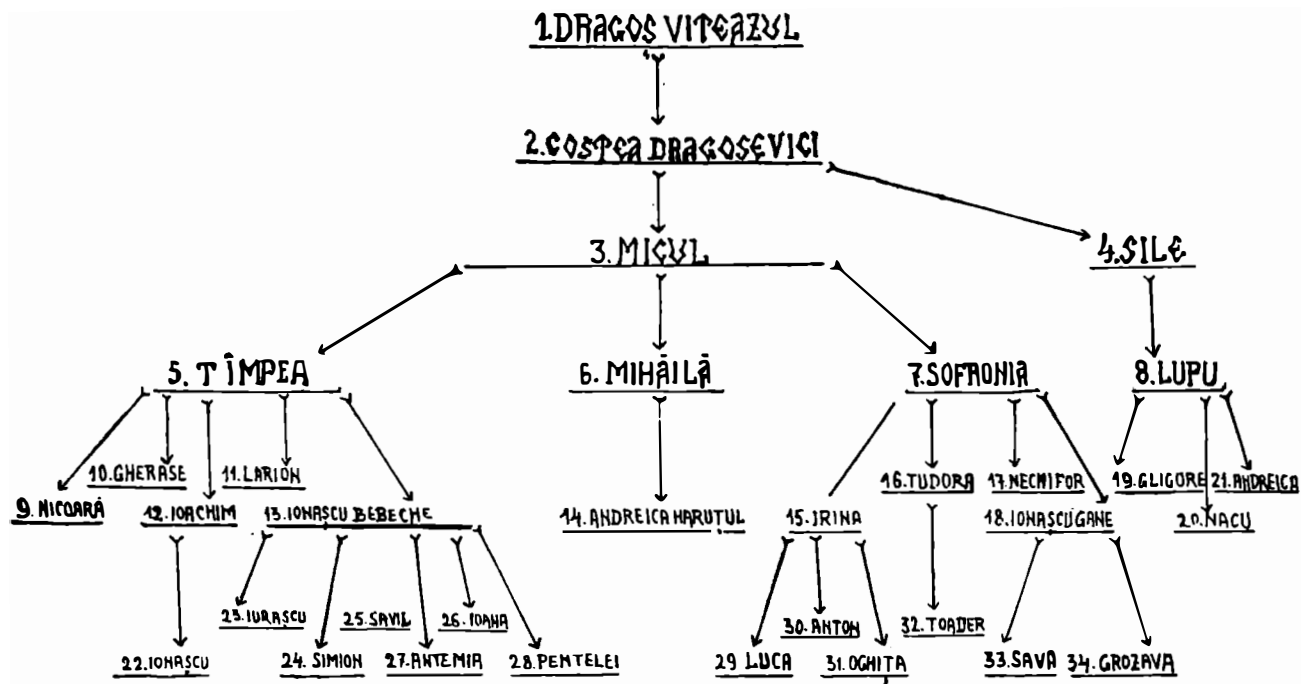
*Iar dacă nu aș da dumisale banii, ce s-au zis mai sus, la zioa însemnată, să aibă dumnealui Boul vistiernic a lua și a stăpîni toate părțile mele de ocină din satu din Rătești. Și după adevărată credință și dreptate, ce va trece mai multu moșia mea, ca să aibă dumnealui Boul vistiernic a-mi mai da mie, pre a mea parte de ocină, din jumătate de sat, a treia parte . . .”*⁷.

Ceilalți răzeși aveau să cadă pe rînd, unul după altul și mai apoi cu grămadă, pe măsură ce seva nu mai putea hrăni organismul slăbit, în care viermele își făcuse galerii. Și lucrurile s-au petrecut astfel : La 6 aprilie 1606, înaintea lui Ieremia Movilă voievod și a boierilor săi a venit „sluga noastră, Haruțul diac, fiul lui Lupul, nepot lui Tîmpa, de bună voia lui, nesilit de nimeni, nici asuprit și a pus zălog dreapta sa ocină și dedină, a treia parte din satul Rătești, la boierul nostru credincios, Boul vistier, pentru o sută cincizeci de taleri de argint. Și singur și-a pus zi, dinaintea sfatului nostru, pînă la sfîntul lui Hristos, Gheorghie. Dacă

⁵ Acad. R.P.R., op. cit., nr. 120.

⁶ Ibidem, nr. 295.

⁷ Ibidem, IV/XVI, nr. 341.

atunci nu va da acești mai sus scriși bani, să fie pierdută această mai sus scrisă ocină ...”⁸.

„De bună voia lui, nesilit de nimeni, nici asupra” — ci din simplă plăcere — cu această formulă juridică, cu care se pune juvătul în gîtul celui care se prăbușește la pămînt și apoi tilhărește este ridicat „de bună voie” în văzduh, ca să bălăbănească în bătaia vîntului, dreapta sa ocină și dedină a intrat în mandibulele viermelui. „De bună voia lui” îi mai rămăsese sufletul, pe care avea să-l piardă în ajunul crăciunului următor, din 1606, cînd „de a lui bună voie, de nimene silit, nici asupra s-au vîndut a lui dreaptă ocină și cumpărătură... un loc de casă, cu jirebie cîtd i se cuvine unii casă, din cîmp, din țarină, din satul Rătești... care au vîndut credinciosului nostru, Boul vistiernicul, drept douzeci și cinci taleri de argint...”⁹.

Peste o lună, același voievod consemna că înaintea sa a venit Andreica Haruțul și — tot așa — „de a lui bună voie... și-au vîndut a sa dreaptă ocină din dresuri de slujbă, ce au avut de la strămoșul său Coste, feciorul lui Draguș, de la prebunul Alexandru voevod, a triia parte din tot satul Răteștii și cu loc de moară în Topoliță... lui Toader Boul, ce au fost vistiernic, drept trei sute taleri de argint...”¹⁰.

Constantin Movilă voievod întărea „credinciosului nostru boier mai sus scris Boul vistiernic, ca să-i fie și de la noi ocină și cumpărătură cu tot venitul.

Iar sluga noastră, Ionașco pălărnicele, fiul lui Tîmpa vătah și cu frații săi, ne-au arătat un zapis de la Haruțul, făcut mai pe urmă, că au dat niște bani pentru o bucată de loc din acea ocină. Deci noi am socotit cu sfatul nostru, că ei nu au avut niciun zapis domnesc, iar noi nu i-am crezut cu acel zapis făcut cu înșelăciune și mai pe urmă, ci au rămas dinaintea noastră și dinaintea întregului nostru sfat”¹¹.

În agonie intrase altul la rînd : popa Ionașco „fiul lui popa Ioachim, nepotul lui Tîmpa vătav, strănepotul lui Micul”. La 10 februarie 1607, patru boieri mari : un mare vornic, un hatman, marele postelnic și vistiernicul dădeau de știre, printr-un zapis, că mai sus numitul popă „și-au vîndut toată dreapta parte de ocină și dedină, care a fost a tatălui său, popa Ioachim, cît se va alege din satul Rătești, pe Topolița, care este în ținutul Neamț, din vatra satului și din ape și de pretutindeni și cu grădini și cu două case gata de față”, tot lui Toader Boul, pentru șasezeci galbeni ungurești¹². În aceeași zi domnul țării, Simeon Movilă voievod, întărea vînzarea făcută, desigur „de a lui bună voie, de nimenea silit, nici asupra, cît se va alege din Rătești”¹³.

⁸ Ibidem, II/XVII, nr. 22.

⁹ Ibidem, nr. 87.

¹⁰ Ibidem, nr. 99.

¹¹ Ibidem, nr. 167.

¹² Ibidem, nr. 102.

¹³ Ibidem, nr. 103.

Printr-un document original, dar nedatat, Constantin Movilă voievod îi reîntărește lui Toader Boul cumpărătura de la Lupul Harțul diac „*Încă din zilele răposatului părinte al domniei mele, Eremia Movilă voievod și are întărire de la părintele domniei mele răposatul Simeon Movilă voievod . . .*”¹⁴. Și rînd pe rînd răzeșii din Rătești își vînd ocinele și dedinele lor numai și numai lui Toader Boul, adevărat monopolist. Astfel, același voievod, la 25 ianuarie 1610, are înaintea sa pe „*Tudora, fămeia lui Isac Roșca visternicel, fata Sofroniei, nepoata Micului și strănepoată Costei, feciorul lui Dragoș*”, care, tot „*de a ei bună voe, de nimeni silită, nici asuprită și au vîndut a ei dreaptă ocină și moșie din uricul ce au avut de la strămoșul ei, Costea Dragoș, de danie de la preabunul Alexandru voievod, din a treia parte, jumătate, de sat Rătești, partea a treia, ce iaste pe Topolița . . . drept optuzeci de taleri bătuți*”¹⁵.

Și mereu, unul după altul, răzeșii coborîtori din vitejii dragoșești se rînduiesc în fața domniei, a marilor dregători, sau numai a micilor slujbași locali, grăbiți și — fără — îndoială — neasupriți, spre a se vinde aceluia, care avea în mîinile sale tăria și puterea hipnotică și de neînving a banului. Așa se explică, cum numai la o săptămînă, la 1 februarie, șapte martori, între care și cîțiva dregători sătești, mărturiseau, sub iscălitură și aplicarea a cinci peceti inelare, „*cum au venit înaintea noastră Vădeanul vist[ernicel], cu a sa fămeie, cu Grozava, fata Găndei, de nimeni nevoiți, nici asupriți și au vîndut a lor dereaptă ocină ce-au avut feméia sa, Grozava*”, cu treizeci taleri lui Toader Boul¹⁶. Și în chiar cursul aceleiași săptămîni, la sfîrșitul ei, la 7 februarie 1610, un altul, care bătuse drumul pînă la Iași, se afla în fața a cinci boieri mari în frunte cu marele vornic al Țării de Sus, mărturisind că „*a venit înaintea noastră Nechifor, fiul Sofroniei, nepoata lui Micul, strănepoata lui Coste, fiul lui Dragoș, de bună voia lui, nesilit de nimeni, nici asuprit . . .*”, ci așa, de plăcere, din dorința de a nu mai avea ocină și dedină, vînzînd-o lui Toader Boul vistiernicul cu 30 taleri de argint¹⁷.

Fără prea multă zăbavă, exact la o lună, și tot la Iași, înaintea domnului și a boierilor mari și mici, pe care doreau să-i vadă, „*Sava și sora lui, Grozava*”, mlădițe din bătrînul Dragoș, își vindeau și ei partea lor, „*a patra parte din a treia parte din satul Rătești . . . pe Topoliță și loc de moară pe Topoliță și din vatra satului și din țarină și fînețe și din tot locul*”, cu 80 taleri, lui Toader Boul¹⁸. Cui altuia decît vistiernicului? Rîndul continua neînterupt, pînă la epuizare, ca și cum răzeșii se hotărîseră să nu mai lucreze pămîntul, să mai aibă case, grădini, fînețe, vite.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 167.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 362.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 365.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 366.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 372.

La 16 martie, deci numai la o săptămână, „*Tudora și sora ei Erina și fratele lor Nechifor... toți strănepoții lui Dragoș, de bună voia lor... și-au vîndut dreapta lor ocină, pentru trei sute de taleri bătuți*”, lui Toader Boul¹⁹.

În cele din urmă n-a mai rămas nimeni, care să mai aibă ce vinde. În felul acesta vislujenia lui „*Costea al lui Dragoș de la bătrînul și prea Bunul Alexandru voievod*” a încetat a mai fi a răzeșilor. Viermele, Toader Boul vistiernicul o lichidase. Dar nu de tot.

În dricul lunii martie din anul 1613, doi drumeți, care veneau de sub munte, băteau la ușa Păscălinei Stroicioaia, logofeteasă văduvă, retrasă la Cotnari. Drumeții erau: popa Ionașcu și diaconul Larion din Rătești. Veniseră s-o roage „*pentru sufletul părintelui nostru, lui Stroici logofătul și a fiu-său*”..., spune logofeteasa „*ca de să ne întoarcă banii*”, pe o jumătate de sat Unghenii, de pe Moldova, pe care o cumpărase logofătul de la Haruțul, de la Gănești și de la Timpești. „*Dece noi am socotit că avăm bogate ocine și fără de aceia, dece ne-am vorovit cu fiu-meu Ionașco Stroici, ca de să ne întoarcă banii, 280 taleri... Dece, deaca le-am luat banii, noi le-am făcut și zapis, ca de să-și fie ocina și moșia, ca și mai-nainte vreme*”²⁰.

Prentre-aceia, acestu zapis, maică-me m-au învățat, iară eu cu mîna me l-am scris”. Mama și fiul au iscălit, întărind zapisul de întoarcere a pămîntului²⁰, cumpărat de acel, care s-a apucat de sabia unui dărbăn, pe cînd era dus să-i taie capul, „*să moară cu răscumpărare, că era om de hirea lui inimos*”²¹.

La 24 aprilie 1621, Alexandru Iliș voievod întărea diaconului Larion cumpărăturile sale din satul Rădeni, de la frații săi, Gherasea, fiul lui Tîmpea vătav și Nicoară Bechea, fiul Tîmpoaiei, precum și pe cele de la popa Ionașco, fiul popei Iachim din Rătești, a opta parte din jumătatea satului Rătești²².

În primăvara anului 1623, la 25 martie, zi poate cu tilc aleasă de către același diacon, Larion, rămurică încă verde de pe trunchiul bătrînului Costea Dragoș, s-a înfățișat cu încredere și hotărît altei giupănese: Agafia, a răposatului Toader Boul. Din ziua aceea ne-a rămas un petec de hîrtie, scris în limba română, cu pecetea ei și încă cu alte trei ale martorilor. Agafia vistierniceasa mărturisea „*cum am fost cumpărat cu vistiarnicul împreună, dumnędzdu-iarte, niște părți de ocini din Rătești, de la Tudora și de la sora ei, Erina și de la fratele lor Nechifor și de la nepoții lor, Sava și Grozava, feciorii lui Ionașco Ganea. După aceea au venit semenții lor, diiaconul Larion de s-au rugat, după moartea*

¹⁹ Ibidem, nr. 375.

²⁰ Ibidem, III/XVII, nr. 198.

²¹ Miron Costin, *Opere*, Ed. stat. 1958, p. 30.

²² Acad. R.P.R., op. cit., V/XVIII, nr. 56.

glupănuului, ca să ne întoarcă banii pe acele părți de ocini din Rătești, ce sînt mai sus scrise.

Deci eu de bună voia mea, mi-am luat banii de la diaconul, toți cîți mi-au spus în derese și am dat toate deresile, ce am avut, întru mîna diaconului, ca să-i hie lui ocini”²³.

Cum diaconul Larion avea acum părți din satul Ungheni, aflat și acesta pe Topolița, la vîrsarea în Moldova²⁴, pe care le răscumpărase de la Păscălina Stroicioaia²⁵, a făcut schimb cu Ștefan, fiul lui Toader Boul, primind o parte din Rătești²⁶, așa cum se vede din originalul slav de la Miron Barnovschi voievod, din 20 ianuarie 1628, prin care acesta întărește schimbul de ocine²⁷.

Același voievod întărește, la 12 martie 1629, lui Lupul Răspop aprod, partea cumpărată cu 80 taleri de argint, din Rătești, cu case și cu tot venitul din cîmp și din pădure și din finaț și din vatra satului, de la Iurașcu și frații lui, Simion și Savil și sora lor Ioana, fiii lui Ionașcu, nepoții lui Tîmpa²⁸. Diaconul Larion nu s-a lăsat. A răscumpărat și această parte de la Lupul Răspop aprod, pe care Vasile Lupu voievod i-a întărit-o lui Larion diaconul la 16 martie 1638, cînd i-a întors cei 80 taleri de argint. Și tot atunci i s-au întărit părți răscumpărate de la Ștefan Boul și de la frații lui Toader Boul vistiernicul, partea popii Ionașcu și a fraților săi, fiii popii Ioachim, nepoții lui Tîmpa vătav, strănepoți lui Micul, cu 60 galbeni ungurești, precum și alte părți, pe care le cumpărase Toader Boul vistier de la Tudora și de la sora ei Erina și fratele lor Nechifor și de la nepoții lor, Sava și Grozava, fiii lui Ionașco Ganea, fiii Sofroniei, strănepoți lui Costea al lui Dragoș, din jumătate de Rătești a treia parte din jos, cu loc de moară în Topolița, cumpărată de la Ștefan Boul și de la frații lui cu trei sute de taleri bătuți. De asemenea, partea lui Haruțul pe care de la acesta o cumpărase Toader Boul, iar Larion a făcut schimb cu fiii acestuia și cu frații lui, Larion dîndu-le în schimb partea din Ungheni, pe care, cum am arătat mai sus, o răscumpărase de la Păscălina Stroicioaia și de la fiul ei Ionașcu Stroici. Pe aceasta a dat-o fiilor lui Toader Boul, pentru partea lui Haruțul. I se întărea apoi cumpărătura sa din Rătești, cu 24 taleri de argint, de la nepotul său popa Ionașcu, fiul popii Iachim, precum și o parte de ocină din Rătești, cumpărată de la frații lui, Gherase fiul lui Tîmpa vătah și Nicoară Bechea, fiul Timpoaei, cu zece galbeni ungurești și, în sfîrșit o parte de ocină din Ungurași, cumpărată de la Luca, Anton și Oghița, fiii Erinei și de la Sava și Grozava, fiii lui Ionașco și de la Toader, fiul Tudorei, nepoții

²³ *Ibidem*, nr. 272.

²⁴ *Ibidem*, III/XVII, nr. 198.

²⁵ *Ibidem*, II/XII, nr. 167.

²⁶ *Ibidem*, III/XVII, nr. 198 și II/XVII, nr. 167.

²⁷ Ioan Neculce, *revistă*, Iași, I², nr. 22, p. 353.

²⁸ *Ibidem*.

Sofroniei și de la Andreica vătah, fiul lui Lupul, ce se va alege, cu treizeci taleri argint și altă parte din Ungurași, „ce el a întors și a răscumpărat de la Ion Popăscul din Ureciani”, pentru 60 taleri argint ²⁹.

Pentru partea răscumpărată de la Lupul Răspop și întărită de Vasile Lupu voievod la 16 martie 1638, diaconul Larion a fost dat în judecată. Aceasta s-a făcut de același voievod și „svatul său” la 5 iunie 1640. Păntelei, nepotul său, fiul lui Ionașco Bebechiu și Isac, ginerele său și Antemia, fata lui Bebechiu îl pîrșeră la domnie pentru o bună parte de ocină din Rătești, pe care o vinduse Iurașco, Simion, Savin și Ioana, frații lui Păntelei și ai Antemiei, toți feciori ai lui Ionașco Bebechi, cu case în vatra satului și din tot locul cît este partea Lupului Răspop aprodu, cu 80 taleri. Dar Lupul aprod cînd a vîndut partea sa a întrebatoată semenția lui Păntelei, cine vrea să-i întoarcă banii. Atunci nu s-a găsit nimeni dintre aceștia, care s-o cumpere. A vrut s-o vîndă mai întii la străini, dar popa Larion și-a vîndut o altă ocină ce-o avusese la Birgăoani și cu acei bani a luat partea de la Lupul aprod. Domnia și întregul sfat de judecată i-a dat cîștig de cauză lui Larion diaconul ³⁰.

Ramura dragoșească, în persoana diaconului Larion, a restabilit, aproape în întregime, moștenirea răvășită ca de furtună de către Toader Boul. Cu un zapis din 22 mai 1645, Larion atestă din nou că a dat Agafiei, văduva lui Toader Boul, acea a treia parte din tot satul Ungheni, primind de la ea a treia parte din jumătatea din jos din Rătești. „Iar de se va afla cineva, dintru oamenii noștri, să să acolisască de aceia ocină, aceia oameni să aibă a-și întreba cu mine sau cu feciorii mei” ³¹.

Îmbătrînit, dar dîrz, diaconul Larion putea să se mîndrească cu faptele sale și să-i trateze de sus pe aceia care odinioară aduseseră la sapă de lemn pe străvechii răzeși din Rătești, neamurile sale. Poate așa s-ar explica porunca lui Istratie Dabija voievod, din 30 ianuarie 1663, către Iftimie Boțul fost pîrcălab de Neamț, să meargă și să scoată pe Larion diaconul de pe moșia boierului Boul, din Rătești ³².

În mijlocul verii din anul 1668, la 21 iulie, vornicul Ursu, după poruncă domnească de la Iliăș Alexandru voievod, ca să hotărască locul de codru al Tolicilor, „a strînsu oameni buni de prin pregiur, megiași : pîrintele și rugătoriul nostru Gavrilie săhastrul și ermonah Nicanul de Cetatea Niamțului, erodiiacôn Dosoftei de Săcul... diaconul Ioan de Rătești... Irimia de Rătești, Isac de acolo, Gheorghîță de acolo...” ³³, oameni care au trăit în acest sat, sat care a fost, dar nu mai este, ultimii pe care-i mai cunoaștem din Rătești, în acest secol de fărîmițare și refacere a Răteștilor.

²⁹ Arh. St. Iași, CCCXL/31.

³⁰ Acad. R.S.R., CCXXI/11.

³¹ Idem, *Achiziții noi*, 253/6, 1953.

³² Ioan Neculce, revistă, idem, p. 354.

³³ Clișeu și fotocopie după orig. la D. Constantinescu, Tg. Neamț.

Peste o sută de ani satul acesta nu mai era al răzeșilor, al celor ce mai supraviețuiau strimtorați de alți viteji pe măsura lui Toader Boul, ci al lui Iordachi Lazul biv vel paharnic. Face să cunoaștem pe acești răzeși și hotarele moșiei care nu mai era a lor: la 25 mai 1782 Miron Vîrnăv și Toma Moțoc din poruncă domnească stabileau hotarele Răteștilor, proprietatea lui Iordachi Lazul, arătînd că hotarul Răteștilor dinspre „*amiazănoapte pe capul moșiei Răteștii*”, într-o poiană din dumbravă, prin poiană și dumbravă „*pîn[ă] în Movila găunoasă ce iaste în margine[a] dumbrăvii din sus... și din Movila găunoasă... în Moldova, apoi spre apus la apa Topliții*”...; dinspre Ingărești „*pin dumbravă, în lungul moșii, pînă ce-am eșit în câmp și de acolo tot înainte pin câmpu, pîn la o movilă mare, ce să numește Cetățuia și alături cu movila, pe din gios...*”. Pe lingă hotarnici au iscălit răzeși: Ștefan Stihii, Grigori Borsu, Grigoraș Borsu, Lupul Hociung, Stamate Hociung, Iordachi Hoci, Solomon Hoci, Costachi ginerele lui Ion Hociung și alți martori din satele vecine³⁴. La 1 august 1796 Alexandru Calimach poruncește boierilor Lupul Balș biv vel spătar și vornicului de poartă Barbu Tîrșoreanul, să meargă la Zvorănești și să hotărască moșia care ar fi împresurată de moșia Ungurașii a păhărnicesei Smaranda Lazu și alți răzeși din Rătești, ambele ale ei³⁵. În aceeași zi voievodul se adresează atît păhărnicesei cît și răzeșilor stăpîni în Rătești și Ungurași, că a numit hotarnici și la data ce se va hotări, să fie la fața locului. Zvorăneștii erau proprietatea mănăstirii Neamț³⁶.

Nu știm prin ce împrejurări Răteștii au ajuns în stăpînirea lui Lazu. Fapt este că acum Răteștii sînt cei care se întind peste vechile hotare, evident Răteștii noilor stăpîni, nu cei seculari. Stăpîna, care acum poate că era văduvă, se umfla întocmai proverbului, „ca broasca în tău”, întinzînd hotarele de jur împrejur, ceea ce firesc a dus la judecăți, care nu se mai isprăveau. Astfel, la 27 ianuarie 1800 vechilul mănăstirii Neamț se plînge la domnie, că Smaranda Lăzoaia, de la 26 octombrie, cînd trebuia să se judece, de abia la 20 decembrie a putut fi adusă la divan, deși are casă și stă în Iași. Urma să se dea o dovadă că, pînă la finele lunii mai, va duce hotarnici pe cheltuiala ei. Pînă acum însă n-a dat această dovadă și vechilul stă de trei luni în Iași. Se cerea domniei s-o silească să facă acest lucru. Domnia poruncește vorniciei de aprozi să treacă la executare³⁷.

La 30 ianuarie Smaranda Lazu dă înscris călugărilor că va duce hotarnici și neaducînd va răspunde cînstitutului divan³⁸. După cinci luni mănăstirea plîngîndu-se din nou domniei că Smaranda Lazu n-a adus

³⁴ Arh. St. Buc, M-rea Neamț, XXI/15.

³⁵ Ibidem, XXI/16.

³⁶ Ibidem, XXI/17.

³⁷ Ibidem, XXI/19.

³⁸ Ibidem, XXI/20.

hotarnici, cere să fie pusă în stăpînire după judecata divanului. Domnul cere vel logofătului Țării de Jos să cerceteze și să arate cum stau lucrurile ³⁹. Mănăstirea arată domniei că în urma plîngerii de mai sus, vel logofătul a chemat-o pe Smaranda Lazu să justifice de ce n-a dus hotarnici pînă la sfîrșitul lunii mai. Ea a răspuns că mănăstirea „*râu și fîrdă cale să acolișăste de dumneai și cînd i-a da mîna va duce... și alte multe cuvinte fără de nici un temei*”, ... bătîndu-și „*joc*” de mănăstire. În consecință cere carte de stăpînire după uricul lui Ștefan, arătînd că de veliții boieri ea „*nu are nici o sială*”. La 9 iunie, semnînd personal, domnul poruncește logofătului Țării de Jos : „*Față aducînd pe păhărnicasă, să-i arăți porunca domniei mele, că dacă pînd la zece a viitoarei luni iulie nu-și va aduce hotarnici, după zapisul ce are dat și va mai prelungi, vom da carte de stăpînit mănăstirii după scrisorile ce are și în urmă orice arătare va face, nu i se va da ascultare*” ⁴⁰. Și a mai trecut aproape o jumătate de an fără nici o urmare. La 4 noiembrie vechilul mănăstirii iarăși se plînge domniei că, de un an umblă să-și scoată Zvorăneștii și Petricanii ce pătinesc de impresurarea moșilor Ungurașii, Răteștii și Urechenii Smarandei Lazu și — culmea — : Ea a dus hotarnici, care au săvîrșit cercetarea, făcînd al doilea rînd de hărți, ce se află acum la Iași. Cere să rînduiască pe logofătul N. Roset și pe vornicul Manolachi Conachi „*ca adunîndu-se la sfînta mitropolie dîmpreună cu dumnealor veliții boieri, să cerceteze și să giudece*”. Domnul poruncește : „*Dumnealui vel vornicul de aprozi, pricina aciasta să se cercetezi de către preasfinție sa pîrintele mitropolit, față fiind și dumnealor boeri cersuți, dîmpreună cu dumnealor veliții boeri și cu anafora să avem știre*” ⁴¹. Și au mai trecut trei săptămîni, în care timp...

Mănăstirea iarăși se plînge domniei, că de o lună de zile păhărnicasa și hotarnicii ei sînt în Iași și de două ori veliții boieri s-au adunat la mitropolie ca să cerceteze pricina și ea tot n-a venit, sub motiv că nu-s gata hărțile, hotarnicele, acte de care are nevoie. Cere să fie poftită la divan, sau să pună vechil. Ea lungește boala, ca mănăstirea să nu poată ridica finul care-i făcut pe moșia mănăstirii. Domnul dă poruncă : „*Dumneata vel vornic de aprozi, să arăți păhărnicesei ca să ias[ă] numai decît la giudecată, căci neurmînd și mai prelungind, vom da carte de stăpînit mănăstirilor și urmă orice cereri va faci nu va fi ascultată*” ⁴². Și ? Nimic. Domnul a poruncit și tot el a auzit.

Vechilul mănăstirii se plînge că „*de un an de zile și trei luni*” stă în Iași și în fiecare zi vine la divan... Păhărnicasa, deși în Iași, nu vine la judecată, deoarece harta făcută de Andronachi Donici banul și cele aflate de el au arătat adevărul, n-a primit nici hărțile nici hotarnica. După

³⁹ *Ibidem*, XXI/21.

⁴⁰ *Ibidem*, XXI/22.

⁴¹ *Ibidem*, XXI/23.

⁴² *Ibidem*, XXI/24.

alte trei luni și trei vadele date de domn, judecata nu s-a făcut, stăpînire nu i s-a dat mănăstirii, iar veliții boieri au mai dat un termen : 10 mai. „*Ne cutremurăm văzînd niște urmări a păhărnicesei, așa nebăgătoare de samă de luminatele porunci ale îndîlțimii tale ...*”. Domnul iar poruncește vornicului de aprozi, să-i arate păhărnicesei că dacă de azi „*păr la o săptămîină prelungind nu va sta la giudecată, să va da carte de stăpînire mănăstirii*”. La sfîrșitul vadelei să-i aducă la cunoștință domnului, dacă s-a prezentat păhărniceasa spre a săvîrși hotărîrea ...⁴³. Pe păhărniceasa Smaranda Lazu n-o durea capul. Ea era stăpînă și ca stăpînă știa ce are de făcut, numai că zilele au și ele un sfîrșit. Păhărniceasa s-a stins, dar a răsărit Pulcheria, cu aceleași apucături, continuînd opera părintească, judecîndu-se pentru nenumăratele moșii pe care le avea în jur. Astfel, judecățile nu se mai isprăveau, în vreme ce hotarnici însărcinați cu stabilirea drepturilor pe bază de documente și geometri cu măsurători ale timpului, întocmeau planuri și hărți, alergînd la deal și la vale, în sus și în jos spre a face ceva care să lămurească pe cei în drept, timp de o jumătate de veac.

La 10 mai 1847 comisul Dimitrie Iconomu hotarnic obștesc și serdarul Osvald Scartat geometru ținutul, în prezența lui Costachi Catargiu agă, soțul Pulcheriei, au încheiat o „*Socotință*”, cînd s-au prezentat hotarnice și documente, urice, hrisoave, ispisoaice, mărturii mai de demult, pomenind și hotarnica moșiei Rătești „*pe unde au hotărît dumnealui Negre, pe din gios de sat fîntîna, apoi pe apă în sus, de la apă în stejar pe deasupra Cetățuii, de la Cetățuie în Movila găunoasă*” (fîntîna din jos de sat desființată și milită de vărsarea apelor) „*stînd numai curgerea apei de la Izvoară ; după zicerea ispisocului de la fîntînă pe apă în sus și alt punct mai firescul Cetățuie ... fiindcă stejarul pomenit între aceste semne nu s-a aflat ... , movila la punct firesc ... mîcar că fîntîna nu s-a cunoaște ... că nici au fost cu puțință a rămîne după cîte vărsări de ape au putut urma în curgere de așa învechită vreme, o adeverează curgerea apei de la izvoară, care vine la zisa ispisocului ...*”⁴⁴. Și au mai trecut cinci ani, cînd „*Păstrăvenii și cu părți din Rătești*” erau proprietatea Elenei Șturza, născută Catargiu⁴⁵. „*Părți din Rătești*” ... Costea Dragoșevici, fiul Viteazului Dragoș ... vislujenie, ... uric și întăritură ... atîta

⁴³ *Ibidem*, XXI/25.

⁴⁴ *Ibidem*, XXI/74.

⁴⁵ *Acad. R.S.R., CCLX/185*.

tot. Celelalte, ceilalți nu mai sînt. Nu mai sînt nici codrii virgini, cu Poiana Zimbriștilor în hotarul Bățăteștilor, din care porneau turmele sprintene ale zimbrilor, spre cristalinele unde ale Moldovei, la fireasca adăpătoare legendară, de o parte a albiei fiind Bourenii, iar de cealaltă : Răteștii, care nu mai sînt. Exact ca în basme : „A fost odată un sat”, în pămîntul căruia putrezesc oasele celor care au zămislit această țară, peste care noi călcăm fără să ne înfiorăm, dar hrănindu-ne din seva lor eternă, ca și pămîntul, ca și Țara.

LES VILLAGES DE DISTRICT NEAMȚ QUI ONT DISPARU (I). RĂTEȘTII

RÉSUMÉ

Răteștii du district Neamț, village disparut, a été une ancienne site du siècles XIV-e une légendaire localité Bourenii, près de où Dragoș voïvode, fondateur de la Moldavie, a tué l'aurochs. Le maître du village d'après les documents s'appellait Costea Dragoșevici, fils du seigneur Dragoș Viteazul un des piliers sur qui s'appuyaient la Moldavie sous les regnes des six voïvodes : Pierre I, Roman I, Etienne I, tous frères mouchatins (Mușat), puis Roman II, Juga et Alexandre le Bon.

Les paysans libres (răzeși) menaient leur vie tranquille, jusque au commencement de XVII siècles ; alors un voisin de ce village, Toader Boul le trésorier (vistiernic), l'un des plus grand exploitateur connu par des documents, commença a leurs emprunter de l'argent à gros enteret. Les paysans ont perdue leurs anciens heritages. Parmi eux s'est distingue un paysan libre, Larion, qui petit à petit racheté presque tout ce qui avait été accaparé par l'exploitateur.

Jusqu'à la moitié du siècle XVII-me le village était encore la propriété des descendants de Dragoș Viteazul ; mais, après une nouvelle, difficile période, englouti de nouveau, le village, appartient à Toader Boul, sur son nom lordachi Lazu.

Jusqu'à la moitié du siècle XIX-me se sont poursuivis sans cesse des procès.

A la fin, ce village n'existe plus que sous terre où l'on trouve les vestiges des héros, qui ont batit ce pays. Il y avait une fois un village n'est plus.
